

Κρίση και πολιτικό σύστημα
© 2013 Μορφωτικό Ίδρυμα της ΕΣΗΕΑ

Κεντρική διάθεση
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΕΣΗΕΑ
Ακαδημίας 20, 106 71 Αθήνα
Τηλ.: 210-3675430-1, Fax: 210-3625955
http://www.esiea.gr
e-mail: morfotiko@esiea.gr

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΕΣΗΕΑ

ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ-ΔΙΗΜΕΡΙΔΑΣ
30 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ - 31 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2012

ΕΚΔΟΣΗ
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΕΣΗΕΑ



ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΕΣΗΕΑ

Πρόεδρος
Δημήτρης Τρίμης

Αντιπρόεδρος
Δημήτρης Γκιώνης

Γραμματέας
Φανή Πετραλιά

Ταμίας
Μωυσής Λίτσης

Μέλη
Μαρία Αντωνιάδου
Γιώτα Αντωνοπούλου
Ηλίας Γκρής
Μάκης Διόγος
Ρούλης Κοκελίδης
Αγγελική Κώττη
Γιώργος Λεονάρδος
Γιώργος Μωραϊτίνης

Το Μορφωτικό Ίδρυμα της ΕΣΗΕΑ σε συνεργασία με την Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης διοργάνωσαν, στο πλαίσιο του προβληματισμού για την πολύπλευρη κρίση της ελληνικής κοινωνίας, τη διημερίδα με θέμα «Κρίση και Πολιτικό Σύστημα».

Ευχαριστούμε θερμά την Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, τους πανεπιστημιακούς, τους εκπροσώπους των ινστιτούτων και τους συνάδελφους δημοσιογράφους για τη συμβολή τους.
Ευχαριστούμε επίσης τους πολίτες και ιδιαίτερα τους νέους που συμμετείχαν στις διαδικασίες της διημερίδας.

ΤΟ Δ.Σ. ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ
ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΣΗΕΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

[ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ]

11 Ρούλης Κοκελίδης

[ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ]

17 Αγγελική Κώττη
19 Χριστόφορος Βερναδάκης
24 Ιφιγένεια Καμτσίδου
44 Μιχάλης Σπουρδαλάκης
55 Αντώνης Κλάψης
65 Παναγιώτης Πάντος
75 Τζένη Λιαλιούτη
83 Σταύρος Λιβαδάς
88 Κύριλλος Παπασταύρου
101 Γιώτα Αντωνοπούλου
103 Σταύρος Καπάκος
114 Μανώλης Κοττάκης
120 Γιώργος Κύρτσος
127 Σταύρος Λυγερός
134 Νίκος Μπογιόπουλος
144 Πέτρος Παπακωνσταντίνου
150 Τάσος Παππάς

[ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ]

157 Γιάννης Κουζής
160 Κώστας Χ. Χρυσόγονος
178 Νίκος Φίλης
181 Γιώργος Νασίκας
184 Γιώργος Σαββίδης

Τέλος, είναι όλοι εκείνοι που επιτέλους μπορούν να αναφωνήσουν το από καιρό επιδιωκόμενο «ζήτω το τέλος της Μεταπολίτευσης»! Εκείνοι που ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1980 επιθυμούσαν «να τελειώσουν με τη Μεταπολίτευση». Πρόκειται για τους φανατικούς του «εκσυγχρονισμού» αλλά και των μεταρρυθμίσεων, όλων των αποχρώσεων, που έχουν ήδη συμβάλει στις πρώτες σημαντικές αλλαγές στη λειτουργία της δημοκρατίας. Αλλαγές που ωστόσο κάθε άλλο παρά συνέβαλαν στην επιθυμητή και αναγκαία δημοκρατική ανανέωση του συστήματος κοινωνικής και πολιτικής εκπροσώπησης και γενικά στον εκδημοκρατισμό των σχέσεων κοινωνίας – κράτους. Αλλά, αντίθετα, κινήθηκαν στην κατεύθυνση μιας νέας αντι-Μεταπολίτευσης, και πάλι από τα πάνω, που όμως συστηματικά θα παραμερίζει το δημοκρατικό, το φιλελεύθερο και κοινωνικό κεκτημένο της μεταχουντικής διευθέτησης. Οι πολιτικές του μνημονίου φαίνεται να δημιουργούν τους συσχετισμούς ακριβώς για κάτι τέτοιο.

Ευτυχώς, όμως, η ίδια αυτή διαδικασία των μνημονιακών αλλαγών δημιουργεί και την ακριβώς αντίθετη τάση. Την τάση για κριτική και δημιουργικά αναστοχαστική αποτίμηση των μεταπολιτευτικών κεκτημένων και την από τα κάτω δημοκρατική επαναθεμελίωσή τους. Οι θεματοφύλακες της δημοκρατικής ομαλότητας και προοπτικής είναι εκείνοι που στρατεύονται σε αυτό το πρόταγμα. Άλλωστε είναι και το μόνο που εγγυάται την έξοδο από τα δεινά της πολιτικής κρίσης και των μνημονιακών συνεπαγωγών της.

[Αντώνης Κλάψης]

Από την οικονομική κρίση στην κρίση της δημοκρατίας;

Πριν από αρκετά χρόνια ο Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας είχε χαρακτηρίσει τη διαχείριση του κυπριακού ζητήματος από ελληνικής πλευράς ως «ιστορία χαμένων ευκαιριών». Ο τίτλος αυτός θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εξίσου προκειμένου να περιγράψει την πορεία της Ελλάδας τα τελευταία τριάντα χρόνια. Μολονότι η χώρα εντάχθηκε επίσημα την 1η Ιανουαρίου 1981 στην τότε ΕΟΚ και παρά τα βήματα προόδου που συντελέστηκαν έκτοτε σε αρκετούς τομείς, σε πολλούς άλλους το βήμα παρέμεινε μετέωρο. Η αλόγιστη κατασπατάληση κοινοτικών επιδοτήσεων και η επιβολή ενός στρεβλού προτύπου ανάπτυξης αποτέλεσαν τροχοπέδη για την πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων που συνεπαγόταν και εξακολουθεί να συνεπάγεται η συμμετοχή της Ελλάδας στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ταυτόχρονα, μεταρρυθμίσεις που όφειλαν να έχουν ολοκληρωθεί μέσα σε χρονικό ορίζοντα πολλών ετών, σε πολλές περιπτώσεις είτε δεν υλοποιήθηκαν καθόλου είτε παρέμειναν ημιτελείς.

Τι πήγε στραβά; Πώς, αντί να εκμεταλλευθεί την πλέον ειρηνική και πολιτικά ομαλή περίοδο της ιστορίας της, η οποία ταυτόχρονα συνδυάστηκε με την εισροή τεράστιων χρηματικών ποσών από ευρωπαϊκούς πόρους, η Ελλάδα βρέθηκε στις αρχές του 2010 στο χείλος της χρεοκοπίας; Ήταν όλα αποτέλεσμα μόνο ασύνετης διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών από την πλευρά των εκάστοτε κυβερνήσεων ή

μήπως τα αίτια είναι ακόμα πιο βαθιά; Σε τελική ανάλυση, το θεμελιώδες πρόβλημα του τόπου είναι λογιστικής φύσης ή, αντίθετα, προκύπτει κατά κύριο λόγο ως αποτέλεσμα μιας γενικευμένης κρίσης ηθικής συνείδησης για την οποία ευθύνεται το πολιτικό σύστημα;

Το ερώτημα μοιάζει να προδιαγράφει και την απάντηση: η οικονομική κρίση που πλήττει βάναυσα την ελληνική κοινωνία κατά την τελευταία τριετία δεν είναι αυτή καθαυτή η αιτία, αλλά μάλλον αποτελεί το σύμπτωμα μιας πολύ σοβαρότερης ασθένειας. Από αυτή την άποψη, οι ευθύνες του πολιτικού κόσμου της χώρας, και ιδίως εκείνων που διαχειρίστηκαν την εξουσία (με ξεχωριστή έμφαση στη δεκαετία του 1980), είναι πολύ μεγαλύτερες απ' ό,τι εάν το πρόβλημα της χώρας ήταν αμιγώς οικονομικό. Οι πολιτικές ηγεσίες, με άλλα λόγια, βαρύνονται με το ασύγκριτα μεγαλύτερο αμάρτημα της ηθικής διαφθοράς του ελληνικού λαού, ο οποίος από την πλευρά του επέδειξε μικρές μόνο αντιστάσεις απέναντι σ' εκείνους που τον διέφθειραν. Οι Σειρήνες του λαϊκισμού ήταν τόσο ελκυστικές που η μεγάλη πλειοψηφία της κοινωνίας όχι μόνο «ενέδωσε», αλλά (παραφράζοντας το στίχο του Καβάφη) μάλλον «αφέθηκε να ενδώσει»: ο πειρασμός ήταν απλά πολύ μεγάλος για να αγνοηθεί. Ο αφορισμός «όλοι μαζί τα φάγαμε» είναι ασφαλώς υπερβολικός, όμως πολλοί παρακολουθούσαμε το ξέφρενο φαγοπότι χωρίς να αντιδρούμε όσο δυναμικά θα έπρεπε.

Τα συμπτώματα της ηθικής και αξιακής κρίσης, η οποία αναπόφευκτα κάποια στιγμή θα οδηγούσε και στην αντίστοιχη οικονομική, ήταν –για όποιον ήθελε να τα δει– ορατά ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Το πιο χαρακτηριστικό σημάδι δεν ήταν άλλο από τη διαστροφή των εννοιών. Έτσι, στην Ελλάδα των τριών τελευταίων δεκαετιών:

- Η φαυλότητα βαφτίστηκε «δημοκρατικότητα».
- Η ασυδοσία εξυμνήθηκε ως «ελευθερία».
- Τα δικαιώματα αποσυσχετίστηκαν από τις υποχρεώσεις.
- Η σπατάλη δημόσιων πόρων καθαγιάστηκε ως «αναδιανομή του εισοδήματος».

- Η εξυπηρέτηση του συντεχνιακού μικροσυμφέροντος ενδύθηκε το μανδύα της «συνδικαλιστικής υπεράσπισης κεκτημένων δικαιωμάτων».
- Ο παρασιτικός μεταπρατισμός αναγορεύθηκε σε «αναπτυξιακό πρότυπο».
- Η σωφροσύνη και η κοινή λογική κατηγορήθηκαν ως «συντηρητισμός».
- Η επίμονη αντίδραση σε κάθε μεταρρυθμιστική πρωτοβουλία, όσο απαραίτητη κι αν ήταν, έγινε στο όνομα της (ψευδεπίγραφης) «προοδευτικότητας».
- Ο λαϊκισμός απενοχοποιήθηκε ως «φιλολαϊκότητα».
- Ο καιροσκοπισμός μεταμφιέσθηκε σε «οραματική σύλληψη».

Σε αυτό το πλαίσιο, η αλόγιστη (υπερ)μεγέθυνση του κράτους και η ιλιγγιώδης διεύρυνση των πελατειακών δικτύων αποτέλεσαν τις δύο όψεις του ίδιου κίβδηλου νομίσματος. Μολονότι στην Ελλάδα θεωρητικά λειτουργούσε το μοντέλο της οικονομίας της αγοράς, στην πραγματικότητα μεγάλο μέρος της επιχειρηματικής δραστηριότητας παρέμεινε –άμεσα ή έμμεσα– κρατικοδίαιτο. Η υποτιθέμενη «ανάπτυξη» βασίστηκε όλο και περισσότερο στις καταναλωτικές ανάγκες του Δημοσίου, οι οποίες δεν μπορούσαν να εξυπηρετηθούν παρά μόνο μέσω του αυξανόμενου δανεισμού, σε βάρος των επερχόμενων γενεών[1]. Η άσκηση δήθεν «κοινωνικής πολιτικής» με χρήματα που στην πραγματικότητα δεν υπήρχαν, όχι μόνο επιβάρυνε υπέρμετρα τον κρατικό προϋπολογισμό και υπονόμευσε τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος, αλλά επιπλέον στην πράξη ενθάρρυνε (αν δεν νομιμοποίησε ή, ακόμα χειρότερα, επιβράβευσε) ακραία αντικοινωνικές συμπεριφορές: η απονομή αναπηρικών συντάξεων σε αρτιμελείς συμπολίτες μας αποτελεί μόνο ένα από τα σχετικά παραδείγματα. Η διόγκωση της φοροδιαφυγής και της εισφοροδιαφυγής, η οποία αφορούσε όχι μόνο το μεγάλο κεφάλαιο αλλά και τον ελληνικό μικρο-

καπιταλισμό[2], ευνόησε, υπό την ανοχή του κράτους αλλά και της κοινωνίας, μια παρασιτική τάξη προνομιούχων του μαύρου χρήματος, η οποία, στη μεγάλη κλίμακα, ανδρώθηκε μέσα από τη διαπλοκή αφενός επιχειρηματικών (αλλά και άλλων ιδιοτελών) συμφερόντων και αφετέρου πολιτικών επιλογών. Από την άλλη πλευρά, η πραγματική παραγωγική βάση της χώρας αποσαθρωνόταν με εντυπωσιακά γοργούς ρυθμούς, ενώ στις υπόλοιπες στρεβλώσεις προστέθηκε και η επικράτηση στη δημόσια συζήτηση του ερωτήματος πώς θα διανεμηθεί ο πλούτος αλλά όχι πώς θα παραχθεί. Η πορεία προς τη χρεοκοπία είχε ήδη ξεκινήσει και συνεχίστηκε ακάθεκτη λόγω συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών.

Την ίδια στιγμή, η επικράτηση ενός κλίματος γενικευμένης ανομίας παρέσυρε και τα τελευταία αναχώματα. Τα φαινόμενα διαφθοράς (είτε κρατικών λειτουργών είτε πολιτικών προσώπων) αυξήθηκαν σε τέτοιο βαθμό ώστε σταδιακά να μην προκαλούν σχεδόν καμία έκπληξη. Η ευνοιοκρατία και ο νεποτισμός επικράτησαν σχεδόν πλήρως. Η χώρα κατρακυλούσε σε όλους τους διεθνείς δείκτες διαφάνειας και ο λαός εθιζόταν στην άνομη συμπεριφορά κάθε είδους: από τη διασπάθιση δημόσιου χρήματος έως την αδιαφορία για κάθε νομικό κανόνα. Παράλληλα, οργανωμένες μειοψηφίες (συχνά με την κάλυψη και άλλοτε με την ανοιχτή υποστήριξη πολιτικών κομμάτων, ιδίως της Αριστεράς) κατόρθωναν να επιβάλλουν (ενίοτε με εκβιαστικό, αν όχι βίαιο τρόπο) τις απόψεις τους. Η εξοικείωση της κοινής γνώμης με τη λογική της βίας (από καταλήψεις δημόσιων υπηρεσιών έως προπλακισμούς των κάθε λογής αντιπάλων), η οποία σε πολιτικό επίπεδο καθαγιαζόταν ως «αυθεντική έκφραση της λαϊκής αγανάκτησης», επιδείνωσε ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Η αξιακή χρεοκοπία είχε καταστεί αναπότρεπτη.

Μολονότι υπήρξαν φωτεινές εξαιρέσεις, οι πολιτικές ηγεσίες είτε ενθάρρυναν είτε δεν αντιμετώπισαν με τη δέουσα αποφασιστικότητα αυτά τα φαινόμενα. Οι ευθύνες βαρύνουν ασφαλώς περισσότερο όσους

άσκησαν εξουσία. Βαρύνουν όμως επίσης (έστω και σε μικρότερο βαθμό) και όσους τάχθηκαν από τον ελληνικό λαό στο ρόλο της μείζονος ή ελάσσονος αντιπολίτευσης: η επικράτηση, εξάλλου, στο επίπεδο της κυρίαρχης ιδεολογίας αποδείχθηκε πολλές φορές σημαντικότερη ακόμα και από την επικράτηση στο πεδίο των εκλογικών αναμετρήσεων. Το πολιτικό σύστημα συνολικά όχι μόνο δεν στάθηκε στο ύψος των περιστάσεων, αλλά με πράξεις και παραλείψεις εξέθρεψε το τέρας του λαϊκισμού. Η διακυβέρνηση της χώρας την οκταετία 1981-1989 ήταν, από αυτή την άποψη, ίσως η πιο καθοριστική στη διαμόρφωση των παθογενειών που μας κατατρύχουν μέχρι τις μέρες μας. Η απαξίωση της πολιτικής και των πολιτικών υπήρξε η αναπόφευκτη συνέπεια αυτής της διαδικασίας. Ωστόσο, το πολιτικό σύστημα παρέμεινε σε γενικές γραμμές σταθερό, γεγονός που –εκτός των άλλων– αντικατόπτριζε την de facto αποδοχή πολλών από τις επιλογές που μεσομακροπρόθεσμα θα αποδεικνύονταν καταστροφικές από μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας.

Στην εποχή της δάνειας οικονομικής ευημερίας, τα προβλήματα αυτά ήταν έως ένα βαθμό διαχειρίσιμα, κυρίως υπό την έννοια ότι μπορούσαν κατά κάποιο τρόπο να κρυφτούν κάτω από το χαλί της πλαστής ευμάρειας. Όταν ενέσκηψε η οικονομική κρίση, όλες οι παθογένειες του συστήματος ανασύρθηκαν σχεδόν μονομιάς στην επιφάνεια. Η συνειδητοποίηση ότι, παρά τις δημαγωγικές προεκλογικές δηλώσεις του Γιώργου Παπανδρέου, χρήματα δεν υπήρχαν ώστε να συντηρηθεί το αντιπαραγωγικό και κρατικοδίαιτο οικονομικό σύστημα, δημιούργησε ισχυρούς τριγμούς στο πολιτικό σκηνικό. Κατά ειρωνικό τρόπο, το μεγαλύτερο θύμα αυτής της διαδικασίας υπήρξε το ίδιο το κόμμα του κ. Παπανδρέου, το οποίο είχε συμβάλει όσο κανένα άλλο στη θεμελίωση του εν λόγω συστήματος. Όχι αναπάντεχα, η αναζήτηση του «νέου ΠΑΣΟΚ» οδήγησε σημαντική μερίδα οπαδών και στελεχών του (ιδίως συνδικαλιστών) στην εκλογική σκέπη του ΣΥΡΙΖΑ: το παλιό δεν είχε πεθάνει, είχε απλώς μεταλλαχθεί.

Τα αποτελέσματα των εκλογικών αναμετρήσεων του Μαΐου και του Ιουνίου του 2012 επιβεβαίωσαν σε μεγάλο βαθμό αυτή τη μετατόπιση, κατακρημνίζοντας τον έναν από τους δύο στύλους του δικομματικού συστήματος της Μεταπολίτευσης. Η εξέλιξη αυτή αποτέλεσε αναμφίβολα τη μεγαλύτερη ανατροπή του πολιτικού σκηνικού τα τελευταία τριάντα χρόνια. Ωστόσο, ακόμα και κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο ελληνικός λαός έδωσε τελικά μέσω της κάλπης σαφές μήνυμα υπέρ της παραμονής της χώρας στο σκληρό πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στη ζώνη του ευρώ. Αντίθετα, τα κόμματα που ανοιχτά ή συγκαλυμμένα ευαγγελίζονταν την έξοδο της Ελλάδας από την ευρωζώνη ή ακόμα και από την Ευρωπαϊκή Ένωση, παρέχοντας ανεδαφικές υποσχέσεις για άμεση οικονομική ανάκαμψη, δεν κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν την πλειοψηφία. Υπερνικώντας τις Σειρήνες της δημαγωγίας που απειλούσαν να παρασύρουν το ελληνικό σκάφος στους υφάλους της χρεοκοπίας και της δραχμής, οι σταθερά προσανατολισμένες προς την Ευρώπη πολιτικές δυνάμεις του τόπου κατάφεραν να πείσουν τον ελληνικό λαό να ακολουθήσει το δύσκολο δρόμο της συστηματοποίησης των προσπαθειών, με σκοπό την κάλυψη του χαμένου εδάφους ώστε η Ελλάδα να παραμείνει ενεργό και ισότιμο μέλος της πλέον προνομιακής ομάδας κρατών στον κόσμο.

Ταυτόχρονα, οι εκλογές αποκάλυψαν και έναν κίνδυνο τον οποίο πολλοί θεωρούσαν αδύνατον να εμφανιστεί: την αμφισβήτηση της ίδιας της δημοκρατίας. Η είσοδος της Χρυσής Αυγής, δηλαδή ενός ακραία ξενοφοβικού και σχεδόν ανοικτά φιλοναζιστικού κόμματος, στη Βουλή, με ποσοστά μάλιστα που και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις προσέγγισαν το 7%, αποτέλεσε το πιο ανησυχητικό δείγμα. Οι τάσεις, εξάλλου, που αποτυπώθηκαν στις διπλές εκλογές του Μαΐου/Ιουνίου επιβεβαιώνονται και από μετεκλογικές έρευνες[3], οι οποίες καταδεικνύουν την περαιτέρω δημοσκοπική απογείωση των ποσοστών της Χρυσής Αυγής.

Το φαινόμενο αυτό δεν είναι καινοφανές από ιστορικής άποψης. Είναι κοινός τόπος ότι σε περιόδους οικονομικής κρίσης το εκάστοτε

πολιτικό σύστημα υφίσταται ισχυρές πιέσεις, οι οποίες ορισμένες φορές το οδηγούν ακόμα και στην πλήρη αποσάθρωση. Η συρρίκνωση των εισοδημάτων, η επίταση των κοινωνικών ανισοτήτων, η επικράτηση συνθηκών γενικευμένης ανομίας και, τελικά, η διάρρηξη της κοινωνικής συνοχής κατατείνουν στην απονομιμοποίηση των καθιερωμένων μορφών διακυβέρνησης. Διαχρονικά, οι κρίσεις ευνοούν την εμφάνιση ακραίων πολιτικών μορφωμάτων, τα οποία επιχειρούν να επωφεληθούν από την κοινωνική απογοήτευση λόγω της οικονομικής δυσπραγίας προκειμένου να αυξήσουν την επιρροή τους ή ακόμα και να διεκδικήσουν τη νομή της εξουσίας: η κατάρρευση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και η επικράτηση του ναζιστικού κόμματος του Αδόλφου Χίτλερ στη Γερμανία αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Βρίσκεται η Ελλάδα σε σημείο που να κινδυνεύει να καταστεί μια νέα Δημοκρατία της Βαϊμάρης; Η είσοδος της Χρυσής Αυγής στη Βουλή υπήρξε απτή απόδειξη της αυξανόμενης επιρροής αντιδημοκρατικών αντιλήψεων σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα, γεγονός που δυνητικά συνιστά τη μεγαλύτερη απειλή για τη σταθερότητα του –βασισμένου στον κοινοβουλευτισμό– ελληνικού πολιτικού συστήματος. Η αύξηση των φαινομένων ρατσιστικής βίας, η ανοιχτή αμφισβήτηση του δημοκρατικού κεκτημένου και η προκλητική αδιαφορία, ακόμα και μελών του Κοινοβουλίου, για τους κανόνες της συντεταγμένης πολιτείας αποτελούν τα πρώτα σημάδια μιας πορείας που κάθε άλλο παρά συναισθήματα αισιοδοξίας δημιουργεί.

Εάν η εκλογική/δημοσκοπική ενίσχυση της επιρροής και –κυρίως– η διεύρυνση της κοινωνικής αποδοχής ακραίων πολιτικών σχηματισμών συνεχιστεί, ελλοχεύει ο κίνδυνος το φαινόμενο να λάβει διαστάσεις παλιρροϊκού κύματος, το οποίο, εφόσον ενισχυθεί αρκετά, δεν αποκλείεται να παρασύρει τα πάντα στο πέρασμά του, με απρόβλεπτες συνέπειες για την κοινωνική ειρήνη στη χώρα. Σε μια τέτοια περίπτωση η απειλή ενός νέου εθνικού διχασμού θα επικρέμαται σαν δαμόκλειος σπάθη. Σε κατάσταση χρεοκοπίας, η κατάρρευση των βασικότερων

κρατικών δομών και η πλήρης διάρρηξη της κοινωνικής συνοχής θα τροφοδοτήσει περαιτέρω τη γενικευμένη βία, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις επικράτησης ενός «πολέμου όλων εναντίον όλων» χομπσιανού τύπου, στον οποίο οι νικητές (εάν υπάρχουν) θα είναι ελάχιστοι ενώ οι ηττημένοι απείρως περισσότεροι.

Αυτή είναι στην πραγματικότητα η μεγαλύτερη πρόκληση που καλείται να αντιμετωπίσει σήμερα το πολιτικό σύστημα. Οι δυνάμεις που πιστεύουν στη δημοκρατία, ανεξάρτητα από τις θεμιτές μεταξύ τους ιδεολογικές διαφορές, δεν έχουν άλλο δρόμο παρά να συνεργαστούν προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο εκφασισμού της κοινωνίας. Ο εχθρός δεν βρίσκεται εκτός των τειχών· είναι μέσα σε αυτά: η δημοκρατία μας δεν απειλείται από μια δράκα επίορκων αξιωματικών που μηχανεύεται στα παρασκήνια την επιβολή δικτατορίας, αλλά από την εξοικείωση ολοένα αυξανόμενης μερίδας της ελληνικής κοινωνίας με εξτρεμιστικές και δυνάμει ευθέως αντιδημοκρατικές συμπεριφορές. Οι προτροπές για το κάψιμο της Βουλής που ακούστηκαν ανοιχτά από τους «αγανακτισμένους» της Πλατείας Συντάγματος το καλοκαίρι του 2011 δεν ήταν απλώς η έκφραση δυσαρέσκειας για την αποτυχία της πολιτικής τάξης της χώρας: αποτύπωνε με σαφήνεια την απαξίωση του ίδιου του κοινοβουλευτισμού.

Η απάντηση σε αυτή την πρόκληση δεν μπορεί παρά να έρθει μέσα από το συνδυασμό δύο παραμέτρων: αφενός οικονομική ανάκαμψη με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης και αφετέρου ανυποχώρητη προάσπιση της δημοκρατικής νομιμότητας. Η πρώτη θα συντείνει καταλυτικά στην (έστω σταδιακή) εξάλειψη των οικονομικής φύσης αιτιών που τροφοδοτούν με υποστηρικτές κόμματα όπως η Χρυσή Αυγή, ενώ η αυστηρή έναντι όλων επιβολή της δεύτερης θα στείλει δυναμικά το μήνυμα της αποφασιστικής υπεράσπισης της συνταγματικής τάξης, καθώς, όπως πολύ σωστά επισημαίνει ο καθηγητής Γιάννης Βούλγαρης: «Το κλίμα που εξέθρεψε την εξτρεμιστική Ακροδεξιά ήταν η γενίκευση της ανομίας και η μαζική αποδοχή της πολιτικής βίας που ασκήθηκε

κατά τα τελευταία χρόνια στο όνομα είτε του "Εθνους" είτε του "Λαού" είτε και των δύο μαζί»[4]. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η σταθερή συμμετοχή της Ελλάδας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποτελεί μια επιπλέον δικλίδα για την προάσπιση των δημοκρατικών θεσμών στη χώρα. Αντίθετα, η απομάκρυνση από το ασφαλές αγκυροβόλιο των ευρωπαϊκών δημοκρατιών όχι μόνο θα υποθηκεύσει κάθε προσπάθεια που κατατείνει στην οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας, αλλά επιπλέον θα ευνοήσει τις δυνάμεις εκείνες που αντιμετωπίζουν με απέχθεια τον κοινοβουλευτισμό και προκρίνουν αυταρχικές λύσεις διακυβέρνησης.

Η ιστορική εμπειρία καταδεικνύει ότι ακόμα και οι χειρότερες οικονομικές κρίσεις τελικά ξεπερνιούνται. Αντίθετα, η επικράτηση δημαγωγικών, ακραίων και εντέλει αντιδημοκρατικών τάσεων ή η δημιουργία συνθηκών οξείας πολιτικής πόλωσης μπορεί να έχουν πολύ πιο επώδυνες και μακροπρόθεσμες συνέπειες: για παράδειγμα, τα τραύματα του Εθνικού Διχασμού υπήρξαν για την Ελλάδα πολύ βαθύτερα από εκείνα που προκάλεσε η πτώχευση του 1932. Το πολιτικό σύστημα, παρά τις αδυναμίες και τα σφάλματα με τα οποία βαρύνεται, έχει χρέος να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων προκειμένου να διασωθεί η χώρα από τη διολίσθηση στην άβυσσο της χρεοκοπίας και του εκφασισμού της κοινωνίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σε πρόσφατο άρθρο του με τίτλο «Απελπισία, κρίση και σύγκρουση γενεών», «Η Καθημερινή», 27-28 Οκτωβρίου 2012, ο Τάσος Γιαννίτσης επισημαίνει επιγραμματικά: «Στην ουσία σ' όλες αυτές τις προηγούμενες δεκαετίες είχαμε στο κοινωνικό πεδίο μια γενίκευση της πρακτικής τής προεξόφλησης και απόσπασης ευημερίας από το μέλλον και τις επόμενες γενιές, σε όφελος των γενεών που προεξοφλούσαν και μετέθεταν το λογαριασμό στους επόμενους».

2. Βλ. σχετικά την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ανάλυση του Γεράσιμου Μοσχονά «Η Υδρα και η ύβρις», «Το Βήμα», 26 Αυγούστου 2012.

3. Βλ. για παράδειγμα τις έρευνες της VPRC (www.vprc.gr / uplds / File / teleytaia%20nea / ellada%20avrio / Political%20Conjuncture% 20and%20Governance_Oct2012.pdf, πρόσβαση: 19 Οκτωβρίου 2012), της RASS (www.rass.gr / surveys / parapolitika_201012.pdf, πρόσβαση: 24 Οκτωβρίου 2012) και της MARC (www.alphatv.gr / Newsroom / Alpha-News / Politics / Προβαδισμα-ΣΥΡ-ΖΑ,-τριτο-κομμα-η-Χρυση-Αυγη.aspx, πρόσβαση: 27 Οκτωβρίου 2012) που δημοσιεύθηκαν τον Οκτώβριο του 2012.

4. Γιάννης Βούλγαρης, «Γιατί είναι επικίνδυνη η Χρυσή Αυγή. Η υποβάθμιση του "δημοκρατικού κεκτημένου"», «Τα Νέα», 15 Σεπτεμβρίου 2012.

[Παναγιώτης Πάντος]

Η κρίση ως πλαίσιο για την πολιτική αναδιάρθρωση του συστήματος

Εισαγωγή

Παρότι η λέξη «κρίση» αποτελεί έναν όρο πασπαρτού, που σημαίνει πολλά και τίποτα, δεν χρειάζεται να είναι κανείς πολιτικός επιστήμονας για να διαπιστώσει ότι δικαίως συνδέεται με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το ελληνικό πολιτικό σύστημα, που χαρακτηρίζεται από αδυναμία λειτουργίας βάσει των θεσπισμένων κανόνων, αδυναμία πειθούς, αδυναμία αναπαραγωγής της εξουσίας του, ακόμη και αδυναμία αυτοδύναμης διοίκησης της χώρας, καθώς όλο και περισσότερες αποφάσεις λαμβάνονται από εξωκυβερνητικούς θεσμούς (χαρακτηριστική είναι, για παράδειγμα, η απόφαση για υπογραφή μνημονίων ανάμεσα στο Υπουργείο Οικονομικών και τα υπόλοιπα υπουργεία – σαν να μας λένε ότι υπάγονται σε διαφορετικές κυβερνήσεις...).

Συνέπεια αυτής της πολιτικής κρίσης είναι ότι το κράτος επιχειρεί να αποτρέψει ενδεχόμενες ανατροπές με νομοθεσία «εκτάκτου ανάγκης», επίκληση του δημόσιου συμφέροντος για την παράκαμψη κάθε διαφωνίας προς τις αποφάσεις του, ένταση του αστυνομικού αυταρχισμού (καθώς έχει καταστεί πια σαφές από αρμόδια χείλη ότι δεν έχουμε να κάνουμε με αστυνομική αυθαιρεσία αλλά με πολιτική επιλογή), αποστασιοποίηση από βασικές αξίες του δυτικού πολιτισμού (όπως έγινε εμφανές π.χ. από την ανύπαρκτη αντίδραση της κυβέρνησης στα βασανιστήρια στη ΓΑΔΑ) και μπόλικη δημαγωγία που επιχειρεί να κάνει το άσπρο μαύρο.